

Utfyllende vedlegg til KR sak 40/16:

Sammendrag av høringen om vigselsturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par – med endringsforslag

Saken ble sendt på høring 14. juni med høringsfrist 8. september.

Høringen ble sendt til i alt 36 høringsinstanser. Av disse er det innkommet høringssvar fra 31 instanser. I tillegg til de adresserte høringsinstansene inviterte Kirkerådet til en åpen høring. 39 enkeltpersoner, menigheter, organisasjoner eller sammenslutninger har benyttet seg av denne muligheten og gitt høringsuttalelser innen fristen 8. september.

Høringsspørsmål 1: Hovedsynspunkt på «tilsvarende liturgier» fra de adresserte høringsinstansene

I høringsbrevet ble høringsinstansene bedt om å svare på 11 hovedspørsmål, og en kunne velge hvilken av de to målformene av liturgiene en gav svar til. Det første høringsspørsmålet var:

«Mener dere at liturgiforslagene (Ordning for vigselsturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par) svarer godt til Kirkemøtets vedtak (KM sak 17/16)?»

Så godt som alle høringsinstansene som hadde fått tilsendt høringssaken svarer bekreftende på dette og viser i den forbindelse særlig til punkt 3 i kirkemøtevedtaket, hvor det fremheves at de nye liturgiene sammenliknet med gjeldende liturgier fra 2003 skal være «tilsvarende liturgier som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par.» At høringen så klart bekrefter at de fremlagte liturgiene er i tråd med Kirkemøtevedtaket, er en viktig forutsetning for den videre prosessen fram mot behandling av saken på Kirkemøtet 2017.

Mange av høringsinstansene nyanserer sitt bekreftende svar på dette spørsmålet og kommer med presiseringer, forbehold og overordnede perspektiver på forslaget. Noen mener at Kirkemøtets bestemmelse om at de nye forslagene skal være «tilsvarende» 2003-liturgiene og «i form og innhold» ligge nært opp til disse, er blitt gjennomført for strengt i det fremlagte liturgiforlaget.

Presteforeningen uttaler:

Likheten mellom de to liturgiene vil av noen bli forstått som positivt fordi den understreker likeverdet mellom ekteskap på tvers av kjønnsammensetning i paret, og det markerer en liturgisk kontinuitet. For andre vil den iøyenfallende likheten være provoserende. [...] Det utkastet som er sendt på høring er et adekvat svar på Kirkemøtets bestilling i sitt vedtak, men det er i forlengelsen av våre kommentarer over også mulig å tenke seg andre utkast som ville svart like godt på bestillingen. At den nye liturgien skal være «tilsvarende» i «form og innhold» behøver ikke bety at den

er bortimot en blåkopi av 2003-liturgien med kun de nødvendige endringer, slik utkastet framstår.

Det teologiske fakultet (UiO) uttaler:

Vi kunne ønsket oss en bredere gjennomgang av vigselsturgien i det hele tatt, og ikke bare endringer basert på 2003-liturgien, men vi ser at det ville krevd mer tid. At man har prioritert raskt å få på plass en liturgi som også kan gjelde likekjønnede par, er en god prioritering.[...] Etter fakultetets mening tolker forslagene til nye liturgier «tilsvarende» urimelig snevert. Den strenge definisjonen skaper problemer når til og med liturgisk språk fra godkjente liturgier ikke får plass i den nye vigselsturgien av hensyn til en form for enhetsprinsipp mellom de to liturgier. Vi finner det derfor mer hensiktsmessig at denne definisjonen bør forstås som «saksvarende». En saksvarende forståelse i forhold til 2003-liturgien vil kunne åpne opp for livserfaringer til like- og ulikekjønnede par på en bedre måte, uten at den nye liturgien må forholde seg til en form og innhold som først og fremst er rettet mot par bestående av en mann og en kvinne.

Det praktisk-teologiske seminar (PTS) mener også at tolkningen av ordet «tilsvarende» er tolket for strengt, og at dette tvinger «den nye liturgien i for stor grad inn i den gamle liturgiens teologiske premisser»:

(Hørings-)dokumentet underspiller at det i 2003-liturgien ligger en dreining mot en mer sakramental forståelse av ritualet. Bruken av begrepet «fundamentalord» i forarbeidene, valget av tekster forut for ekteskapsinngåelsen, og plasseringen av ekteskapsinngåelsen som respons på skriftlesning og forkynnelse, gir uttrykk av et virksomt ritual som gjør ekteskapet mer til en kristelig enn verdslig ordning. [...] På denne bakgrunn mener vi at man bør vedta Kirkerådets forslag som midlertidig ordning, men samtidig vedta å arbeide med en ny felles vigselsturgi til erstatning for 2003-liturgien.

Kirkelig Utdanningscenter Nord (KUN) finner at «liturgiforslagene svarer godt til Kirkemøtets vedtak», men anbefaler:

at det på litt sikt igangsettes et arbeid for å revidere begge vigselsturgier mer grundig. Vigselsturgien 2003 oppleves som teologisk svak. En del av svakhetene overføres nå til Vigselsturgi 2017. Noe av det som bør drøftes er påstanden om at ekteskapet er hellig. I en luthersk sammenheng er dette problematisk fordi ekteskap først og fremst er en verdslig ordning.

Det teologiske Menighetsfakultet (MF) uttaler:

Kirkemøtets vedtak forutsetter at de nye liturgiene skal være «tilsvarende liturgier», i tillegg til dagens liturgier (pkt. 3 i KM 17/16). I det foreliggende forslaget har dette fått den konsekvens at den nye liturgien er lagt så nær opp til den gamle som mulig. På noen punkter kan imidlertid det ha ført til at grunnleggende teologiske forskjeller mellom de to liturgiene er blitt utydeliggjort. Mens det ekteskapsyn den gjeldende

liturgien bygger på, forutsetter tanken om ekteskapet som en guddommelig innstiftet ordning, er det ikke uten videre tilfelle for det ekteskapssyn som er lagt til grunn for vedtaket om en ny liturgi. Her er ekteskapet i større grad forstått som en foranderlig sosial konstruksjon, basert på partenes samtykke og gjensidige kjærlighet. Det syn som preger den nåværende liturgien og som kan oppfattes som en type ordningsteologisk eller naturrettslig tenkning, kommer i særlig grad til uttrykk i de ordene som innleder skriftlesningsdelen i gjeldende liturgi.

At man nå får to liturgier som bygger på ulike og gjensidig utelukkende ekteskapsforståelser, mener MF

er en krevende situasjon både teologisk og praktisk, og er en viktig grunn til at vedtaket av en ny liturgi ikke må være endestasjonen for det teologiske og kirkelige arbeidet med dette spørsmålet.

NLA Høgskole vil

på prinsipielt grunnlag fraråde innføring av liturgi for likekjønnet vigsel. Om slik liturgi likevel innføres, tilrås det at den borgerlig-gjøres og beskrives som en menneskelig ordning. Det etterlyses en teologisk begrunnelse for de formuleringer og tekstvalg som er gjort i utredningen.[...] Liturgier og tidebønner har fra kirkens begynnelse inneholdt formuleringer som er hentet fra Bibelen og fremstår som kirkelære og bibeltolkning. Høringsbrevet er tydelig på at det er bibeltekster som ikke lenger passer inn i en ekteskapsseremoni som skal «inkludere både likekjønnede og ulikekjønnede par» og at man derfor stryker avsnitt for å gi tekstene en ny mening som passer med den nye liturgiske situasjonen. Dette er problematisk.

Åpen Kirkegruppe finner

i hovedsak at forslagene til vigsel-liturgi og til forbønn for borgerlig inngått ekteskap for likekjønnede og ulikekjønnede er godt og samsvarer godt med Kirkemøtets vedtak. Vi vil få gratulere med et solid stykke arbeid gjennomført i løpet av kort tid. Vi ser med stor forventning fram til behandlingen på neste Kirkemøte. Samtidig vil vi understreke at Åpen Kirkegruppes primære standpunkt er at det bør være én felles liturgi som gjelder alle, både likekjønnede og ulikekjønnede par. Så kan det gjøres tilpasninger ut fra om det er to av samme kjønn, eller to av ulikt kjønn som skal vies. Vi kan likevel akseptere at det gamle ritualet beholdes som et alternativ for ulikekjønnede som et kompromiss for en periode.

Norsk Kvinnelig teologforening (NKTF) uttaler:

Også NKTF ønsker at de ulike liturgiene skal være gjenkjennelige og være i samspill med hverandre. Liturgiernes samsvarhet i form og innhold gir en forståelse av at både ekteskapsinngåelse hvor paret er likekjønnet og ekteskap hvor paret er ulikekjønnet er likeverdige vigselordninger. Men Kirkerådets tolkning av «tilsvarende liturgier» har ført til at endringene stort sett dreier seg om den helt nødvendige introduksjonen av kjønnsnøytrale formuleringer, utenom dette tilstrebes tilnærmet ordlikhet. [...] Det bør

åpnes opp for at de endringene som kommer inn i de nye liturgiene både i alminnelige bestemmelser, rubrikker og valgmuligheter i selve liturgien også innføres i 2003-ordningen. Det kan gjøres uten å sende 2003-liturgien til ny høring, siden det er naturlige tilpasninger knyttet til utformingen av sidestilt liturgi.

Vi ser at flere av disse høringsinstansene er kritiske til det *for nære* samsvaret mellom 2003-liturgien og det nye forslaget. Når vi går til biskopenes og bispedømmerådenes uttalelser, er disse gjennomgående mer positive til dette samsvaret, men også noen blant disse mener at samsvaret er gjennomført for strengt.

Preses uttaler:

Forslagene svarer godt til KM-vedtaket. Vedtaket legger til grunn at det finnes to ulike syn på ekteskapet i vår kirke og at det skal utvikles en ny ekteskapsliturgi som åpner opp for at likekjønnede par kan gifte seg i kirken. «Tilsvarende» i KM – vedtakspunkt 3 - er i de foreliggende forslag tolket «så likt som mulig» med den virkning at det ikke er endret mer enn høyst nødvendig. Som følge av det har det vært krevende å arbeide frem gode og sakssvarende og «tilsvarende» formuleringer som også gir forslagene et godt liturgisk språk. Det blir også tydelig gjennom prosessen at liturgien av 2003 har sine svakheter.

Oslo biskop finner at «Liturgiforslagene svarer i hovedsak til Kirkemøtets vedtak (KM sak 17/16)», mens *Oslo bispedømmeråd* vedtok mot 2 stemmer at «man kunne imidlertid vært noe mer fleksibel i forhold til den liturgiske utviklingen som har vært etter 2003, slik at godkjente liturgiske ledd kunne tas inn som alternativer i begge vigselsturgiene, jf. spørsmål 4.»

Borg biskop og *Borg bispedømmeråd* mener at liturgiforslagene samsvarer godt med forutsetningene i Kirkemøtets vedtak. *Hamar biskop* og *Hamar bispedømmeråd* deler dette synet, men mener at «Det bør allikevel være rom for endringer, samtidig som forslaget fortsatt vil være en tilsvarende liturgi fra 2003», og disse fremmer noen endringsforslag i tråd med dette.

Tunsberg biskop fremhever at «Et viktig premiss i vedtakets punkt 3: *utarbeides tilsvarende liturgier* er blitt fulgt opp.» Også *Tunsberg bispedømmeråd* mener at dette er «godt ivare tatt».

Agder og Telemark biskop uttaler at

Generelt har man fulgt vedtaket godt opp, ved at man har laget en ny liturgi som ut fra sin utvidede forståelse av ekteskapet er konsistent hvis man har dette synet. Liturgiene er også formet på en slik måte (oppbygning, valg av formuleringer og valgmuligheter mm) at de ligger så tett opp til vigselsturgiene av 2003 at de fremstår som «tilsvarende». Forslagene svarer derfor godt til Kirkemøtets vedtak.

Stavanger bispedømmeråd bekrefter at «I tråd med presiseringen i Kirkemøtets vedtak punkt 3, der det understrekes at liturgien skal kunne brukes overfor alle par, både likekjønnede og ulikekjønnede, brukes et kjønnsnøytralt språk.» *Bjørgvin biskop* og *Bjørgvin bispedømmeråd* og *Møre biskop* og *Møre bispedømmeråd* svarer også «ja» på at forslaget svarer til KM-vedtaket.

Nidaros biskop legger til at det er «et viktig premiss for arbeidet med de liturgiske ordningene at begge syn på likekjønnet ekteskap gis rom og skal være likeverdige. Liturgiordningene ivaretar disse forutsetningene.»

Nidaros bispedømmeråd uttaler at

liturgiforslaget i stor grad balanserer utfordringene gitt i KMs vedtak. Det er likevel slik at vektleggingen av ordet «tilsvarende» i vedtakets punkt 3 kan få for stor vekt og dermed gå på bekostning av en tydeligere og bedre egnet liturgi for formålet. NBDR anser at Liturgiforslaget er i samsvar med KMs debatt og vedtak i sak 17/16 og har forståelse for valget som er tatt.

Sør-Hålogaland biskop og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd*, *Nord-Hålogaland biskop* og *Nord-Hålogaland bispedømmeråd* bekrefter også at liturgiforslagene svarer godt, eller i stor grad godt til Kirkemøtets vedtak. *VID vitenskapelige høyskole* svarer: «Ja, vi mener forslagene ivaretar begge ekteskapssyn og reflekter KMs vedtak på en god og sakssvarende måte.»

Første hørings spørsmål legger Kirkemøtets flertallsvedtak til grunn om at det «må utarbeides tilsvarende liturgier som inkluderer likekjønnede par og som kan brukes overfor alle par» (KM 17/16 punkt 3). Høringen viser altså bred oppslutning om at de nye liturgiforslagene er i samsvar med dette vedtaket, men er gjennomført noe for konsekvent. Særlig gjelder dette at vedtatte formuleringer etter år 2003 (gudstjenestereformen) ikke er tatt inn.

Flere av biskopene og bispedømmerådene har imidlertid i sitt svar til det første hørings spørsmålet også gitt uttrykk for sitt primærstandpunkt om at de ikke ønsker en slik liturgi, fordi det bryter med deres ekteskapsforståelse. Det gjelder 6 av de 11 biskopene som har gitt hørings svar (*Oslo biskop*, *Tunsberg biskop*, *Agder og Telemark biskop*, *Bjørgvin biskop*, *Møre biskop* og *Nord-Hålogaland biskop*). Det kommer også eksplisitt til uttrykk hos et mindretall i *Oslo bispedømmeråd*, et mindretall i *Hamar bispedømmeråd*, et mindretall i *Tunsberg bispedømmeråd*, et flertall i *Agder og Telemark bispedømmeråd*, hos fem medlemmer i *Stavanger bispedømmeråd*, et flertall i *Bjørgvin bispedømmeråd* og hos et mindretall i *Møre bispedømmeråd*.

Hovedsynspunkt på forslaget fra andre som har gitt hørings svar

Når en går til hørings svarene fra dem som *ikke* ble adressert som høringsinstanser, men som har tatt del i den åpne høringen, er et klart flertall kritiske til kirkemøtevedtaket som ligger til grunn for hørings saken.

Sammenslutningen *For Bibel og bekjennelse (FBB)* uttaler:

Vi kan ikke se det annerledes enn at Kirkemøtets vedtak i april 2016 om å innføre en kjønnsuavhengig liturgi for ekteskapsinngåelse er i strid med både den kristne lære og tro og Den norske kirkes egne bekjennelsesskrifter. Vi mener at

Kirkemøtets vedtak mangler kristen legitimitet og bare er uttrykk for en byråkratisk og kirkepolitisk konstruksjon. [...] Hovedproblemet er at Kirkemøtets vedtak ikke søker skriftbegrunnelse for vigsel. Dette problemet blir akutt når en krever at en ny liturgi skal kunne brukes ved vigsel av så vel ulikekjønnede som likekjønnede par.

Evangelisk luthersk nettverk uttaler:

Gjennom hele kirkens historie har liturgien hatt språk- og tankeføring knyttet til Skriften som basis både i dens forkynnende tilsigelse og i de troendes bekjennende tilsvær og bønner. Liturgien er derfor svært viktig som uttrykk for bekjennelse, både i betydningen av å være lære og i betydning av å være tilbedelse. Dette er en standard som også nye liturgier må møte. [...] KM-vedtaket er selvmotsigende. Liturgiforslaget demonstrerer det håpløse i å skulle lage en ordning som skal omfatte både ekteskapet av mann og kvinne og parforhold mellom to av samme kjønn. Denne liturgien kan ikke brukes til vigsel av mann og kvinne til ektefolk uten å demontere hele den ekteskapsforståelsen som alltid har ligget til grunn for kirkens lære om ekteskapet og for de liturgiene som har vært brukt til dette.

Kirkerådet har også mottatt *et opprop fra 1144 personer*, hvorav 75 % av disse er medlemmer av Den norske kirke. Oppropet er utformet som hørings svar, og har følgende ordlyd:

Bibelen lærer at ekteskapet er Guds skaperordning for én mann og én kvinne. Kirkemøtets vedtak om å innføre ekteskap for personer av samme kjønn er derfor klart i strid med Bibelen. Verken biskoper eller kirkemøter har mandat til å omdefinere ekteskapet. Hvis de allikevel gjør det, blir resultatet at Den norske kirke tilpasser seg en populistisk og ubibelsk lære om familie og barn, kjønn og foreldreskap. Kirken tar på denne måten avstand fra Bibelens Gud. Det er dramatisk.

Vi er grunnleggende uenige i Kirkemøtets vedtak. Vi ønsker med vår underskrift å markere dette. Samtidig vil vi oppfordre kirkens ledelse til å ta inn over seg alvor i situasjonen og å revurdere vedtaket. Det er svært mye som står på spill. (Nettstedet: Gudskirke.no)

Av *menigheter* som har uttalt seg er valgmenigheten i *ByMenigheten – Sandnes* kritisk til forslaget og vil «be om retten til å ikke ta i bruk de nye vigselsliturgiene», samtidig som de ønsker «fortsatt å regnes som en del av Den norske kirkes samlede helhet.» De viser til at de som valgmenighet ikke har eget kirkebygg, støttet av stat eller kommune, og uttaler:

Vi tror Den norske kirke vil trenge menigheter som har mulighet til å framstå med en enhetlig og entydig lære og praksis i dette spørsmålet. Alternativet for svært mange er å bryte med den kirken vi er døpt inn i og vokst inn i.

Lyngen menighet er delt i denne saken, mens *Røa menighet* (Oslo), *Trefoldighet menighet* (Arendal) og *Hamarøy og Sagfjord menigheter* er positive til forslaget. Sistnevnte menighet uttrykker:

Vi synes det er flott at den nye liturgien er nøytral og likestilt i forhold til alder, kjønn, barn, familie og livssituasjon generelt. Dette tror vi åpner for at mange vil bruke den.

Av *enkeltpersoner* som har gitt høringsuttalelse er 22 prester i Den norske kirke. 18 av disse er kritiske til høringsforslaget og til forutsetningene for høringsforslaget, og flere uttrykker ønske om at kirken frasier seg vigselfretten. 4 av prestene er positive til forslaget, men kommer med endringsforslag. Av andre enkeltpersoner er 11 grunnleggende kritiske til høringsforslaget. Én person er positiv, men mener at forslaget ikke går langt nok i å ta inn over seg kjønns mangfoldet.

Det er ikke mulig å gjengi utdrag fra alle disse enkeltuttalelsene i dette hørings sammendraget, men alle uttalelsene kan leses på www.kirken.no. Flere av disse hørings svarene vil imidlertid bli trukket inn i drøftingen av enkeltpunkter i høringsforslaget, ettersom mange ikke bare gir uttrykk for en generell kritikk eller generell tilslutning til høringsforslaget, men har konkrete endringsforslag til liturgien.

Hørings spørsmål 2: Er dere enige i å kalle ordningen «Vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par»/»Vigselsordning for likekjønna og ulikekjønna par»? Gi eventuelt forslag til en annen benevnelse.

Svært mange høringsinstanser mener at dette er «en usedvanlig tung formulering» (bl a *PF*), «unødvendig byråkratisk» (*MF*), «for lang» (*KUN*), at «ordet *ulikekjønnede* oppleves som en konstruksjon» (*Tunsberg bispedømmeråd*).

VID vitenskapelige høgskole uttaler:

Vi er av den oppfatning at mens «likekjønnet par» fungerer relativt greit, så fungerer «ulikekjønnede par» dårlig. I tillegg til at begge begrepene er nydannelser, signaliserer «u-likekjønnet» noe som vurderes annerledes enn normen. Adjektiv med prefikset «u»- bør derfor unngås. Man kan også spørre om ikke begreparene samlet sett opprettholder et unødvendig skille i en liturgi som i prinsippet skal kunne brukes av alle. Vi har imidlertid ikke bedre forslag.

Norsk Kvinnelig teologforening mener at hvis dette skal være tittelen, bør gjeldende vigselsordning hete «Vigselsordning for ulikekjønnede par», men for begge liturgier bør dette være en undertittel. *Det teologiske fakultet* mener at formuleringen ikke tar hensyn til «transpersoner som overskrider et todelt kjønnssystem». Fakultetet viser til den nye loven som gir rett til å få endret sitt juridiske kjønn og foreslår tittelen «Felles vigselsordning». Også *Ingunn Løkstad Salvesen* (kirkegjenger og pensjonert lege) fremhever dette og foreslår å kalle ordningen «Vigselsordning for alle par innen kjønns mangfoldet» og begrunner det bl a med følgende:

Med mitt forslag vil også transvestitter, transpersoner og aseksuelle kunne føle seg som likeverdige i møte med betegnelsen på kirkens nye vigselsliturgi.[...] Mye tyder på at det i Norge snart blir lovlig å bli registrert som «tredje kjønn/intersex

(tvekjønnet/hermafroditt) allerede som nyfødt. [...] Hvis en slik intersex-person kommer til Norge og vil gifte seg med en nordmann, er det en fordel om vår kirke har tilrettelagt for en slik situasjon. [...]

Den nye loven markerte et paradigmeskifte i forståelsen av kjønn i det offentlige rom i Norge. Men det tar tid før en ny forståelse blir implementert i folks bevissthet. [...] Jeg har en ubehagelig fornemmelse av at formuleringen «likekjønnede og ulikekjønnede» speiler og sementerer tokjønnsmodellen og heteronormativiteten, - som har fungert som en tvangstrøye og ødelagt livet for så mange.

Andreas Holm (kapellan) foreslår å kalle ordningen «Vigselsordning med en kjønnsnøytral ekteskapsforståelse»:

Benevnningen «kjønnsnøytral» burde være en benevning som er sakssvarende for mange av dem som ønsker en slik liturgi: Flere av dem har jo uttalt et veldig sterkt ønske om at den nye liturgien skal kunne brukes av både ulikkjønnede og likekjønnede par.[...] Med andre ord er kjønn uvesentlig i deres ekteskapsforståelse. En slik benevnelse kan også gjøre det enklere for prester og andre kirkelig ansatte å forklare og henvise til hvorfor man ikke ønsker å bruke en slik liturgi/medvirke ved vielse som bruker denne liturgien: Det handler om at man har en annen ekteskapsforståelse.

Preses mener at

ordningenes likevekt kommer best til uttrykk om de har likelydende navn, og foreslår derfor at både den nye ordningen (2017) og den gamle (2003) bør hete «Vigsel». Skillet bør kun fremkomme som underoverskrift, og kan baseres på året for innføring av den respektive ordning. Det kan eventuelt være et alternativ å gi begge ordningene nytt navn – til henholdsvis «Vigsel 2003» og «Vigsel 2017». 2017-ordningen kan i så tilfelle påføres en ytterligere presisering (underoverskrift) som «Vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par.»

Oslo biskop og *Oslo bispedømmeråd* foreslår også disse titlene, men hele bispedømmerådet presiserer at det legges til *Alminnelige bestemmelser* å presisere at 2017-liturgien både er «for likekjønnede og ulikekjønnede par». *Borg biskop* og *Borg bispedømmeråd* foreslår at denne presiseringen legges som *undertittel* og at de nye liturgiene har samme hovedtitler som gjeldende liturgier, altså «Vigsel» og «Forbønn».

Hamar biskop og *Hamar bispedømmeråd* foreslår tittelen «Vigselsordning av 2017», og at nærmere presisering legges til *Alminnelige bestemmelser* for ordningen. *Tunsberg biskop* foreslår «Vigselsliturgi 2017» med den foreslåtte undertittelen eller subsidiært «Vigselsliturgi alternativ II». Flertallet i *Tunsberg bispedømmeråd* foreslår tittelen «Vigselsliturgi 2017» uten noen undertittel.

Stavanger bispedømmeråd mener tittelen kan være som foreslått. *Møre biskop* foreslår «Ordning for vigsel for likekjønna og ulikekjønna par», og *Møre bispedømmeråd* og PTS foreslår «Vigselsliturgi 2017». *Nidaros bispedømmeråd* foreslår at både 2003 og den nye vigselsliturgien bør hete «Vigsel», mens undertittelen kan være «2003-ordningen» og «2017-

ordningen». MF foreslår titlene «Ordning for vigsel (1)» og «Ordning for vigsel (2)». TF foreslår at den nye ordningen bør hete «Felles vigselordning».

Svært mange høringsinstanser foreslår tittelen «Vigsel 2017» (eller «Vigselordning 2017» eller «Vigselriturgi 2017») (*Nord-Hålogaland bispedømmeråd*) med «Vigselriturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par» som undertittel (*Bjergvin biskop, Bjergvin bispedømmeråd*), eller som noe som fremgår av teksten i Alminnelige bestemmelser for ordningen (*Presteforeningen, Nidaros biskop, Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bispedømmeråd, Nord-Hålogaland bispedømmeråd*).

Konklusjon: Det synes å være bredest oppslutning om å sette årstall som markør for hvilken liturgi det handler om. Ettersom gjeldende vigselordning kun heter «Vigsel» (i ordningen også beskrevet som «liturgi for vigsel»- og gjeldende forbønnshandling som heter «Forbønn for borgerlig inngått ekteskap» (beskrevet som «liturgi for Forbønn for borgerlig inngått ekteskap»), foreslås det at titlene blir:

«Vigsel 2017» og «Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2017». Tilsvarende blir titlene på 2003-liturgi: «Vigsel 2003» og «Forbønn for borgerlig inngått ekteskap 2003».

I Alminnelige bestemmelser for de nye liturgiene presiseres det at disse er «for likekjønnede og ulikekjønnede par». Men dette var for Kirkerådet en foreløpig betegnelse. Kanskje kan en justere dette til «for alle par», slik MF foreslår. Og for å unngå betegnelsen «ulikekjønnede par» heller foretrekke betegnelsen «for mann og kvinne» for 2003-liturgien. Høringen gir ikke et avklart svar på dette.

Hørings spørsmål 3: Alminnelige bestemmelser

Her gir høringen først og fremst kommentarer til punkt 3 om at «Forrettende prest har avgjørelsesmyndighet når det gjelder bruk av denne liturgien, jf. Tjenesteordning for menighetsprester, § 7».

Presteforeningen understreker til dette punktet:

at prester har samvittighetsfrihet til ikke å vie par av samme kjønn, men normalt ikke har rett til å nekte å bruke en vedtatt liturgi. En prest vil derfor ikke kunne påberope seg sin samvittighetsfrihet som grunnlag for ikke å bruke vigselriturgien som vedtas i 2017 i møte med ulikekjønnede par. PF mener at det er viktig at man holder fast på den liturgiske avgjørelsesmyndighet som er tillagt presten generelt gjennom tjenesteordningen. Denne er imidlertid ikke begrunnet i prestens samvittighet, men i prestens faglige skjønn og den myndighet man er gitt av kirken gjennom ordinasjonen.

Det teologiske fakultet stiller seg «spørrende til tillegget i punkt 3 om at det er presten som har avgjørelsesmyndighet med hensyn til bruken av denne liturgien»:

Siden presten har mulighet til å reservere seg mot å vie likekjønnede par, vil dette punktet bare omfatte par av forskjellig kjønn som ønsker å bli viet etter den nye

liturgien. I lys av at det vektlegges at liturgien skal være «tilsvarende» den fra 2003 virker det svært urimelig å gi prester en slik reservasjonsrett. Slik vi leser og tolker § 7 i Tjenesteordning for menighetsprester omfatter den prestens ansvar og plikt til å gjennomføre gudstjenester og ordninger fastsatt av kirken med de gjeldende liturgier. Denne liturgien blir vedtatt av Kirkemøtet til bruk i alle landets kirker. Derfor bør KM vedta at alle par har rett til å bli viet etter denne liturgien. Hvis man ønsker å beholde en reservasjonsrett for presten også i forhold til bruk av liturgi for ulikekjønnede par, må de sikres at kirken legger til rette for at dette kan skje.

Kirkelig Utdanningscenter Nord uttaler:

Under punkt 3 bør det gå tydelig fram at et par har rett til å bruke den ordningen de selv ønsker. Dette er langt viktigere enn reservasjonsretten til den enkelte prest og bør stå først for ikke å skape tvil om parets rett til å bruke den liturgien de vil ha, enten de er likekjønnede eller ulikekjønnede. Deretter bør det stå om prestens plikt til å finne prest i de tilfeller den lokale prest skulle reservere seg mot bruk av liturgien. Bestemmelsene bør ikke skape noe tvil om at om en prest skulle reservere seg mot bruk av liturgien, er dette noe kirken må løse, ikke paret.

Åpen Kirkegruppe finner det «noe uklart om det slås fast i tillegget at vigsleren, i vårt tilfelle presten, kan nekte å vie likekjønnede, eller om vigsleren/presten, har avgjørelsesrett om selve liturgien.»

Norsk Kvinnelig teologforening uttaler at

presten bør ikke, slik vi ser det ha anledning til å nekte å bruke en vigselsordning for ulikekjønnede som er godkjent til bruk i Den norske kirke. Hvilken liturgi som skal brukes bør avgjøres i dialog med prest og paret som vies, og det er paret som bør ha det avgjørende ord hvis det etter samtale fortsatt er uenighet mellom forrettende og par. [...] Vi synes ikke at henvisning til tjenesteordninger og paragrafer derfra skal brukes i Alminnelige bestemmelser.

Oslo biskop «støtter bestemmelsen om at presten skal bestemme, men vil samtidig si at vedkommende bør være lydhør for brudeparets eventuelle ønske om valg av vigselsliturgi.»

Preses mener at

tillegget i punkt 3 knyttet til avgjørelsesmyndighet hos forrettende prest, gir utvilsomt uttrykk for riktig tolkning av både vedtaket og den kirkelige situasjonen. Men forrettende prests avgjørelsesmyndighet er klart forankret i Tjenesteordning for menighetsprester, 7.2, og vil dessuten bli presisert og avklart gjennom veiledningsheftet som Bispemøtet vil utgi om ulike spørsmål knyttet til vigsel i Den norske kirke. Jeg mener derfor det bør vurderes om denne presiseringen i alminnelige bestemmelser strengt tatt er nødvendig.

Borg biskop og *Borg bispedømmeråd* kommenterer dette spørsmålet slik:

Her er det mulig å tenke seg ulike scenarier der det er uenighet mellom brudepar og forrettende prest om hvilken av de to liturgiene som skal benyttes. Det synes vanskelig å sette opp et håndterlig og uttømmende regelverk som tar høyde for potensielle uenigheter knyttet til dette. [...] Skulle det oppstå situasjoner der forrettende prest og paret som skal vies ikke kommer til enighet om hvilken vigselsturgi som skal benyttes, vil det måtte være prestens ansvar å skaffe prest som er villig til å forestå vigsel etter parets ønsker.

Hamar biskop og *Hamar bispedømmeråd* «foreslår at setningen fjernes» og mener at den «vil skape unødig oppmerksomhet på avgjørelsesmyndighet ved vigsler, og vil heller stimulere til konflikter enn å forebygge den.»

Agder og Telemark biskop støtter bestemmelsen som «sikrer prestenes rett til å velge, men fanger samtidig ikke opp hele utfordringen med hensyn til valg av liturgi.» «Det er derfor viktig at Bispemøtet raskt utarbeider en veileder slik at det oppstår færrest mulig konfliktsituasjoner.» Også *Agder og Telemark bispedømmeråd* «finner det naturlig at Bispemøtet arbeider videre med veiledningen på dette punktet.»

Stavanger bispedømmeråd fremhever også at bestemmelsen

ivaretar punkt 6 i Kirkemøtets vedtak, som fastslår at prester har frihet til å velge om de vil foreta vigsel av likekjønnede par eller forbønn for borgerlig inngått ekteskap mellom likekjønnede. Retningslinjene må sikre likebehandling av begge syn i kirken ved at par som skal vies skal kunne velge ordning på samme måte som prestene skal kunne velge hvilken ordning de vil bruke.

Bjergvin biskop støtter at formuleringen er tatt med i Alminnelige bestemmelser, «sidan den gjev uttrykk for dagens ordning.» Samtidig anbefaler biskopen - også *Bjergvin bispedømmeråd* - en grundigere utredning om spørsmålet om avgjørelsesmyndighet:

Når det gjeld avgjerdsmynde ved bruk av denne liturgien (jf. punkt 3 ovanfor) har det frå fleire hald vore etterlyst ei grundigare utgreiing av om gjeldande regelverk er det mest sakssvarande i ei luthersk kyrkjeordning. Dette ønsket kan ein godt etterkomme.

Møre biskop og *Møre bispedømmeråd* gir i all hovedsak en felles uttalelse, her gjengitt etter bispedømmerådets ordlyd:

Det er eit svært godt grep når kyrkjerådet sitt framlegg viser til Tenesteordning for kyrkjelydsprestar, § 7 og slik tar grep om mange av vanskane innføring av ny liturgi skapar i deler av presteskapet. Ved å leggje mynde til å velje liturgi til forrettande prest, så vil ny liturgi gi vern og integritet til dei prestar som ikkje ynskjer å ta liturgien i bruk. Fridomen til å velje om ein vil ta liturgien i bruk, vil bety mykje for vidare einskap og vil motverke splitting og mange vanskelege situasjonar.

Samstundes er det viktig å seie at dei likekjønna og dei ulikekjønna sin rett til å bli vigde etter ny liturgi, står ved lag. Det kviler her eit stort ansvar på biskop og prostar. Det lyt treffast ordningar og etablerast kjørereglar som gir integritet til dei ulike

partane. Konkret handlar det om å utvikle gode bestillingsrutinar lokalt, anten paret vender seg direkte til prest eller til kyrkjekontor/servicekontor. For Møre bispedøme sin del, handlar det om tilgang til vikarar der para ønskjer å bli vigd etter ny liturgi når den lokale presten ikkje ønskjer å ta liturgien i bruk.

Konklusjon: Høringssvarene understreker altså både prestens og parets rett til å velge liturgi, og viser til den veiledning som biskopene skal gi om dette. Flere trekker fram prostens rolle når prest og paret ikke kommer til enighet. En rekke andre høringsinstanser foreslår også - av flere grunner («overflødig», «skjerper uenigheten», «sier ikke noe om parets overbevisning» osv) - å ta ut krysshenvisningen til Tjenesteordning for menighetsprester. Det gjelder også *Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo bispedømmeråd, Nidaros biskop, Nidaros bispedømmeråd, Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bispedømmeråd og Nord-Hålogaland bispedømmeråd*). Dette tas til følge.

Flere kommenterer andre kirkelige ansattes rett til å velge å delta, både ved vigsel av likekjønnede og ved bruk av den nye liturgien overfor ulikekjønnede par. *Lyngen menighetsråd* uttaler enstemmig at

Det er viktig at samvittighetsfrihet innvilges ikke bare for prest, men også for alle øvrige ansatte slik at man ikke trenger å delta i vigsel og forbønnshandling for likekjønnede.

Agder og Telemark bispedømmeråd mener

det er viktig at også andre enn presten får frihet til å velge om de vil delta ut fra personlig overbevisning. Prost og kirkeverge må finne lokale ordninger. Det må være åpenhet om saken i staben. Menighetsrådet bør være informert.

Det teologiske Menighetsfakultet ønsker at en veiledning må uttale seg om hvordan andre tjenestegrupperes reservasjon fra å medvirke skal praktiseres:

Denne fullmakten må etter vår syn være mer avgrenset enn prestene. Det ville for eksempel være urimelig å tenke seg at en kantor eller kirketjener ikke behøver å medvirke dersom presten har valgt den nye liturgien til en vielse mellom mann og kvinne fordi kantoren eller kirketjeneren selv er uenig i teologien som ligger til grunn for den nye vigselfordningen. Slik vi ser det, må det bare være i de tilfellene der paret er to av samme kjønn, at det må være anledning for andre enn forrettende prest til å reservere seg mot deltakelse.

Av andre kommentarer til Alminnelige bestemmelser, kan nevnes:

NLA Høgskolen forslår å fjerne de to første setningene i punkt 2, og «vil videre fraråde å innføre ordning med vigselfest i den nye liturgien. Dette er i det hele en ordning som kan presse mennesker til nattverd, også mennesker som ellers ikke finner det naturlig.»

Dette tas ikke til følge, da det ville føre til en urimelig forskjell mellom de to vigselfestene.

Agder og Telemark biskop anbefaler

at man i punkt 6 går tilbake til formuleringen «kan» i stedet for «bør» når det gjelder å bekjentgjøre vigselen for paret og ta det med i forbønnen. Dette er også i tråd med at denne praksisen i de aller fleste menighetene stort sett er fraværende. Formuleringen er den beste med hensyn til å leve med to syn i denne saken i kirken.

Dette tas til følge. Selv om formuleringen i 2003-liturgien er «bør», svarer ikke dette til gjeldende praksis, og bør *oppdateres* til «kan», enten bare i den nye vigselsliturgien, men helst i begge liturgiene, for å få mest mulig samsvar mellom dem.

Norsk Kvinnelig teologforening ønsker til punkt 7 at

på lik linje som det som redegjøres for retningslinjer for Brudemesse, ønsker vi at det tilsvarende redegjøres for retningslinjer for vigsel med dåp/dåp med vigsel. Rubrikken bør gjelde for begge vigselordningene. Retningslinjene vil bidra til at forrettende prest ikke behøver å finne egne løsninger på hvordan dåp og vigsel kan kombineres. Kombinasjonen er ønsket av mange som vil gifte seg, og bør også tilbys som en mulig handling for vigselpar som har udøpte barn. Om slike retningslinjer allerede finnes, bør det i rubrikken henvises til disse.

Dette tas ikke til følge, da dette vil medføre utarbeiding av en helt ny tekst for begge vigselsliturgiene, og i denne sammenheng kreve en ny høring. En pastoral veiledning om dette må kunne gis på annen måte enn i Alminnelige bestemmelser.

Høringsspørsmål 4: Den innledende teksten og punkt 1, 2 og 3 i liturgiforslaget

Treenighetshilsen

En rekke høringsinstanser etterlyser i punkt 2 *Inngangsort* den utvidede treenighetshilsenen som er tatt inn i Ordning for hovedgudstjeneste (2011): «I Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjøreren og livgiveren.» Nemnd for gudstjenesteliv vedtok å ta dette alternativet inn, men av hensyn til størst mulig samsvarighet med 2003-liturgien ble dette tatt ut i forslaget til Kirkerådet og i høringsforslaget som Kirkerådet vedtok.

Det teologiske fakultet ønsker (primært) inn en ny treenighetshilsen og uttaler:

Hvordan man tiltaler Gud, forteller like mye om Gudsforestillinger, som hvordan kirken og vi som mennesker møter hverandre i kirkerommet. Muligheten til å ønske brudepar og menighet velkommen i navnet til Skaperen, Frigjøreren og Livgiveren, handler derfor ikke bare om at mennesker med en LHBTQ+ identitet skal gjenkjenne seg i hilsen, men den forteller like mye om hvordan Den norske kirke ønsker å inkludere alle som gifter seg i kirken. Ved å utelate en slik hilsen frarøver vi derfor muligheten til et inkluderende fellesskap hvi vi møtes uavhengig av kjønnsidentitet til

feiring av kjærligheten. Vi vil også understreke at denne muligheten allerede eksisterer i gudstjenesteliturgien og finner det derfor unaturlig at liturgier utformet etter den nye gudstjenesteboken ikke tillater språk som man allerede har tillatt i andre gudstjenester. Vi vil derfor foreslå at det gis mulighet for å hilse menighet og brudepar i «Skaperens, Frigjørerens og Livgiverens navn».

Også KUN ønsker denne formulering – «eller tilsvarende utgaver av denne formelen.»

Borg biskop og Borg bispedømmeråd uttaler:

Det er flere gode prinsipielle grunner for å innføre et tredje alternativ med utvidet treenighetshilsen, først og fremst for å gi rom for et kjønnsnøytralt språk. Videre er kirkens medlemmer allerede godt vant med den utvidede treenighetshilsen siden den allerede er ett av alternativene i Ordning for hovedgudstjeneste. På den annen side impliserer Kirkemøte-vedtaket at de nye liturgiene skal utvikles nært opp til de nåværende liturgiene for vigsel/forbønn, og ikke til Ordning for hovedgudstjeneste. En måte å løse dette på er å innføre utvidet treenighetshilsen i både vigselsliturgien fra 2003 og den nye som skal fremmes for Kirkemøtet 2017.

Åpen Kirkegruppe ønsker at den utvidede treenighetshilsenen «tas inn som en alternativ inngangshilsen.» Dette ønsker også PF, PTS, VID vitenskapelige høyskole, NKTF, Oslo bispedømmeråd, Agder og Telemark bispedømmeråd, Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd, Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bispedømmeråd og Nord-Hålogaland bispedømmeråd. Det betyr at 16 av de 29 adresserte høringsinstansene ønsker å ta inn denne utvidede treenighetshilsenen.

Dette tas til følge, som et tredje alternativ for treenighetshilsen i de nye vigsel- og forbønnsordningene, helst også i 2003-ordningen. Å ajourføre 2003-liturgien med vedtatte faste formuleringer i Ordning for hovedgudstjeneste av 2011 skulle ikke kreve en egen høring. Også på denne måten kan det bli et godt samsvar mellom liturgiene.

Velkomstordene til paret: («Kjære...og over hjemmet deres») og innledende bibelord

Det er ikke gitt kommentarer til dette velkomstleddet, men derimot til det valgfrie bibelordet (A og B) før salmen. Her forslår TF og PTS primært å erstatte dette skriftordet med en kollektbønn for paret, slik det er i den danske vigselsliturgien, men «antar at det i denne omgang er lite tid til å utarbeide et slikt ledd.»

Dette tas ikke til følge på grunn av forutsetningen om samsvar med 2003-liturgien og hensynet til tid, som høringsinstansen også peker på.

Høringsspørsmål 5: De innledende ordene under punkt 4 Skriftlesninger

A. «Gud har skapt oss til å leve i fellesskap med ham og med hverandre.»

Preses og Nidaros bispedømmeråd ønsker å endre «med ham» til «med seg», av hensyn til kjønnsinkluderende språk. Ordet «seg» brukes på denne måten i dåpsliturgien fra 2011, men flere har hatt språklige innvendinger mot denne formuleringen, særlig fordi ordet får en for stor vekt når det i dåpsliturgien kommer som siste ord i setningen. Denne vekt får det ikke når «seg» etterfølges av «og med hverandre».

Oslo bispedømmeråd og Agder og Telemark bispedømmeråd støtter høringsforslagets «med ham». Andre kommenterer ikke dette.

Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd foretrekker NFGs formulering: «Vi er skapt til å leve i fellesskap med Gud og med hverandre.» *NKTF* ønsker også dette, og foretrekker dessuten NFGs formulering «når to har valgt» (i fortid) i stedet for «når to mennesker velger». I NFG var det et mindretall som gikk inn for å starte denne setningen med «Gud» og ikke med det personlige pronomenet «Vi».

Ut fra høringen kan det være grunnlag for å beholde høringsforslagets formulering med «ham», hvis setningen starter med ordet *Gud*. Men hensynet til kjønnsinkluderende språk i en slik pregnant, innledende setning, tilsier «seg».

Før det konkluderes om hvordan første setning før skriftlesningene bør lyde, viser vi til uttalelsen fra *Åpen kirkegruppe*, som etterlyser ett sentralt skapelsesmotiv, som finnes i 2003-liturgien, men ikke i høringsforslaget:

Innledningen til skriftlesningen er grei. Vi skulle imidlertid ønske at påminnelsen om Guds billedligheten kom tydeligere fram i den nye liturgien. Vi er skapt i Guds bilde, derfor evner vi å gi og ta imot kjærligheten til et annet menneske. Vår kjærlighet avspeiler Guds kjærlighet til menneskene. Derfor foreslår vi at det tilføyes i innledningen før lesningen av Salme 36: «Det står skrevet i 1. Mosebok: *Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det*. Videre står det skrevet i Salme 36...»

Agder og Telemark bispedømmeråd støtter anliggendet fra *åpen kirkegruppe*, for å fremheve at alle mennesker er skapt i Guds bilde, og introduserer det som en skriftlesning, slik:

Guds ord sier i 1. Mosebok: Gud skapte mennesket i sitt bilde. I Guds bilde skapte han det.

Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd foreslår det samme, og fremhever at «det er uheldig at Gud-billedligheten forsvinner i dette forslaget. Hvis man ikke får uttrykt dette i en bibeltekst, er det viktig at det kommer frem i en liturgisk term.» De introduserer dette *ikke* som en skriftlesning, men som et utgangspunkt for tekstlesningen som følger fra Salme 36, slik:

Gud skapte mennesket i sitt bilde, i sitt bilde skapte han det. Det står skrevet i Salmenes bok:....

At alle mennesker er skapt i Guds bilde, er et kristent «fundamentalord» med vidtrekkende konsekvenser for det kristne menneskesynet. At vi er skapt i Guds bilde ble også tatt inn i Kirkerådets forslag til revidert dåpsliturgi. Det er god grunn til å videreføre akkurat denne formuleringen også i den nye vigselsturgien. Om vi har ulike syn på ekteskapet, kjønn og samliv, verken kan eller vil noen kristen benekte at alle mennesker er skapt i Guds bilde. Det foreslås derfor at formuleringen tas inn.

Agder og Telemark bispedømmeråd, Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd har tatt inn dette bibelsitatet som en innledning til skriftlesningen, etter innledningsordene om at «Vi er skapt til fellesskap med Gud og med hverandre».

Den løsning som er valgt i det fremlagte forslag skyver dette motivet lenger frem, slik at det blir det første som sies i innledningsordene i punkt 4, og kombinerer det med fellesskapsmotivet. Det er ikke innført som et rent skriftsitat, som ville være «Gud skapte mennesket i sitt bilde». Det er en liturgisk formulering bygget på et skriftord, og i en form som bedre lar seg kombinere med fellesskapsmotivet. *Skapelsesmotivet* og *fellesskapsmotivet* ble i høringsbrevet fremhevet som viktige motiver i en vigselsturgi. Forslaget lyder slik:

Gud har skapt oss i sitt bilde, til å leve i fellesskap med seg og med hverandre.

B. Når to mennesker velger å leve sammen..., stadfester Gud dette fellesskapet

Presteforeningen mener at

De innledende ord under punkt 4 inneholder flere formuleringer som for en del vigselstiftende prester er problematiske, men som for andre er vellykkede og treffende. Innledningsvis vil vi derfor peke på muligheten til å ta ut denne innledningen av liturgien, og i stedet bare kort introdusere skriftlesningene med en formulering som «La oss høre hva Bibelen/Guds ord/den hellige skrift sier om kjærlighet» eventuelt «kjærlighet og troskap.» [...] Når det er uenighet om påstandene i denne innledningen, bør den entes tas ut eller bearbeides videre.» *PF* foreslår også å ta ut formuleringen «Ekteskapet er Guds gode gave», og viser til NFGs forslag om å ta denne formuleringen ut.

Svært mange av dem som har uttalt seg i den *åpne høringen* anfekter spesielt denne setningen (*FBB*, J.G.Sundvoll, K.E.Berggren, Waage/Storaas/Holm, Terje Halvorsen, og prestene Silje Sørebo, Erling Nydal, Jostein Ørum, Michael Wohlenberg, Åge Løsnesløyken, Torstein Eidem Nordal, Jan Inge Kringstad, Gunnar Frøyland, Magne Mølster, Stein Ødegård og Kjetil Netland).

Også blant de adresserte høringsinstansene er mange kritiske til denne formuleringen.

Hamar biskop og Hamar bispedømmeråd anbefaler å fjerne denne setningen, fordi: «Dette skaper mer flyt i teksten og samtidig beholdes det teologiske poenget med at ekteskapet er Gud-villet.» Deres forslag er:

Vi er skapt til å leve i fellesskap med Gud og med hverandre. Ekteskapet er Guds gode gave. Å leve sammen....

Sør-Hålogaland biskop og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd* - også et mindretall i *Nord-Hålogaland bispedømmeråd* - ønsker også å fjerne denne setningen («Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap, stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse») og begrunner dette slik:

Formuleringen er unødvendig. Under ledd 2 Inngangsord er det allerede en henvisning til den aktuelle situasjonen, to mennesker har valgt å komme til kirken for å inngå ekteskap og ta i mot Guds velsignelse. Videre har formuleringen en antroposentrisk vinkling som bryter med sammenhengen den står i. Både setningen foran (Gud har skapt oss til å leve i fellesskap... osv) og i etterkant (ekteskapet er Guds gode gave) er utsagn som setter ritualet i et skapelsesmessig perspektiv der Guds handling er utgangspunktet. Det grunnleggende perspektivet i all liturgi er at det dreier seg om et møte mellom Gud og mennesker som skjer på Guds initiativ. Også av denne grunn er formuleringen uheldig og virker forstyrrende liturgisk sett. I høringsdokumentet sies det at både skapelsesmotivet og fellesskapsmotivet bør komme til uttrykk i innledningsordene, i tillegg til at det bør si noe om hva ekteskapet er. Alle disse anliggender er fortsatt ivaretatt selv om en tar ut formuleringen «der mennesker velger å leve sammen». Om man ønsker å videreføre ordene «...stadfester dette fellesskapet med sin velsignelse» fra 2003-liturgien, må dette gis en tydeligere skapelsesteologisk forankring og formuleres på en annen måte enn foreslått. En annen mulighet er å utelate denne formuleringen helt, og sitere 1. Mosebok 2,18 i tråd med vektleggingen dette skriftordet gis av Bispemøtets flertall i uttalelsen fra 2013. De innledende ordene kunne da lyde slik:

«Gud har skapt oss til å leve i fellesskap med ham og med hverandre. Det står skrevet i 1. Mosebok: «Herren Gud sa: Det er ikke godt for mennesket å være alene. Jeg vil lage en hjelper av samme slag.» Ekteskapet er Guds gode gave. Å leve sammen som ektefeller er å leve i tillit og kjærlighet, dele glæder og sorger og trofast stå ved hverandres side livet ut.»

Tunsberg biskop mener at den omdiskuterte setningen må endres «fordi forutsetningene for prinsippet om «tilsvarende liturgier» på dette punktet ikke lenger er til stede.»

Nåværende liturgis innledningsord til de to skriftlesninger (fundamentalord) er formet som en parafraisering av Matt 19,46 og 1. Mos 1,27-28a. «Han har ordnet det slik at mann og kvinne skal være ett og stadfestet dette fellesskapet med sin velsignelse.» Formuleringen «ordnet det» og «stadfestet dette» i fortid/perfektum viser til Guds ordnende og stadfestende handling i 1. Mos 1, og knytter seg uløselig til de påfølgende skriftsteder, - og utledes av disse.

Når disse skriftsteder i forslaget av naturlige grunner ikke kan benyttes i denne liturgien, - virker det umulig å bruke verbet «stadfeste» i presens med Gud som subjekt på dette sted. [...] I motsetning til nåværende liturgi fokuserer forslaget

innledningsord på det valg den enkelte par har foretatt seg, og ikke på fundamentalord om ekteskapet som innstiftet av Gud. Ut fra dette perspektiv må det bli mer riktig og naturlig ikke å gjøre Gud til subjekt, men at det er vi som stadfester dette fellesskapet og ber om Guds velsignelse over det.

Forslag til formulering kan derfor være: «Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap, stadfester vi dette fellesskapet ved å be om Guds velsignelse.»

Presteforeningen mener at

formuleringen «stadfester Gud dette fellesskapet...» framstår som påståelig på Guds vegne, både i 2003 og i det nye utkastet. I tilknytning til delsetningen foran i det nye utkastet blir den enda mer problematisk i den nye ordningen: Vi forutsetter at Gud velsigner et konkret ekteskap mellom to uansett.

Bjørgvin bispedømmeråd uttaler

Innleiinga før skriftlesinga er i ekteskapsliturgien ei parafrasering av Matt 19,4-6 (vera eitt) og 1 Mos 1,27-28a (velsigning) som NFG kallar fundamentalord: «Han har ordna det såleis at mann og kvinne skal vera eitt, og han har stadfesta denne sameininga med si velsigning.» Orda «ordna det» og «stadfest» i fortidsform viser til Guds ordnande og stadfestande handling i 1 Mos. Dette er eit fundamentalord i den forstand at det gjeld ordninga, det gjeld alle ekteskap, ikkje spesielt dette eine aktuelle paret, så Guds velsigning av ordninga er stadig gyldig sjølv om dette eine ekteskapet ryk.

Oslo biskop foreslår formuleringen:

Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap, ber vi om velsignelse for dette fellesskapet.

Agder og Telemark biskop foreslår den samme formulering som Oslo biskop, men også et eventuelt alternativ:

Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap, stadfester vi dette fellesskapet ved å be om Guds velsignelse.

Bjørgvin biskop og Bjørgvin bispedømmeråd foreslår den samme formulering, her på nynorsk:

«Når to menneske vel å leva saman i ekteskap stadfestar vi denne sameininga ved å be om Guds velsigning».

Eller: «Når to menneske vel å leva saman i ekteskap, feirar vi denne sameininga for Guds andlet med Guds ord og bøn om velsigning.»

I *Oslo bispedømmeråd* ønsker et flertall å beholde formuleringen «stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse», mens et mindretall ønsker «»stadfester vi dette fellesskapet og ber om Guds velsignelse». *Borg biskop* og *Borg bispedømmeråd* støtter imidlertid høringsforslaget formuleringer.

Nidaros biskop «opplever formuleringen «velger å leve sammen» å være for passiv, og vil foreslå en alternativ formulering: «Mennesket er skapt til samliv, og når to vil høre sammen i ekteskap, stadfester Gud dette fellesskapet med sin velsignelse...». *Preses* foretrekker også uttrykket «vil høre sammen» framfor «velger å leve sammen». En svakhet ved dette forslaget kan imidlertid være at det ikke uttrykker beslutningen om å inngå ekteskap, som er meningen her, men oppfattes mer som et kontinuerlig ønske om å høre sammen.

Det er ut fra høringen grunn til å endre formuleringen i høringsforslaget. Dette kan gjøres enten ved å ta ut hele setningen «Når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap...», eller ved å reformulere den. For å beholde et samsvar med 2003-liturgien, uten å bekrefte denne liturgiens ekteskapsforståelse og sammenheng med «fundamentalordene», kan en beholde ordet «stadfeste», men samtidig endre dette til at *vi*, og ikke *Gud*, blir subjekt, og si at vi både *stadfester* dette fellesskapet (ved å erklære dem for å være rette ektefolk) og vi ber om Guds velsignelse» (i liturgiens bønner), altså slik mindretallet i *Oslo bispedømmeråd* foreslår.

Når en reformulerer denne setningen slik, løser vi ikke den språklige svakhet i høringsforslaget som er at ordet «leve» i felleskap/sammen/i tillit sies 4 ganger innenfor et lite tekstavsnitt. En måte å forbedre dette på er å erstatte «leve sammen» med «høre sammen» i andre setning, slik *Preses* og *Nidaros biskop* foreslår, men beholde ordet «velge». En kan også velge et mer moderne ord for enn «stadfeste», og si «bekrefte»:

Om en beholder denne omdiskuterte setningen, kunne den lyde slik:

Gud har skapt oss i sitt bilde til å leve i fellesskap med seg og med hverandre. [Når to mennesker velger å høre sammen i ekteskap, bekrefter vi dette fellesskapet og ber om Guds velsignelse.]

Ekteskapet er Guds gode gave. Å leve sammen som ektefeller er å leve i tillit og kjærighet, dele gleder og sorger og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Mot dette kan det innvendes at det blir en markert forskjell mellom 2003-liturgien, som sier at «Gud stadfester» og 2017-liturgien med «vi bekrefter». Ut fra denne innvending, og ut fra det faktum at liturgen allerede i velkomstordene har sagt: «Vi skal høre deres løfter til hverandre og be om Guds velsignelse over dere og over hjemmet deres», støttes forslaget om å ta ut hele setningen med «stadfester/bekrefter», slik at det heter:

Gud har skapt oss i sitt bilde til å leve i fellesskap med seg og med hverandre.

Ekteskapet er Guds gode gave. Å leve sammen som ektefeller er å leve i tillit og kjærighet, dele gleder og sorger og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Det står skrevet i Salmene bok:

Høringsspørsmål 6: Forslaget til to obligatoriske skriftlesninger

Høringen viser at det er ulike meninger om det i hele tatt bør være obligatoriske skriftlesninger i denne vigselsturgien, og om *hvilke* tekster som i så fall bør være obligatoriske.

Presteforeningen

ser ikke gode nok argumenter for å velge akkurat disse to tekstene som obligatoriske, ei heller ha obligatoriske tekster i vigselsturgien i det hele tatt.[...] Når troen på «fundamentalord» uansett ikke lenger er til stede i det ekteskapssynet som ligger bak den nye liturgien, foreslår vi å sette par og prest fri til selv å velge tekster fra det brede utvalget i liturgien. På dette punktet er det ikke mulig at den nye liturgien er «tilsvarende», her kommer det fram at det ligger forskjellige syn på ekteskapet til grunn. Det må vi leve med, og dermed leve med forskjeller mellom de to liturgiene.

I tillegg vil en slik tekstlig valgfrihet i ordningen for vigsel gjøre at den helt logisk blir likere ordningen for gravferd. De regnes begge som kirkelige handlinger, og ingen av dem er sakrament. Ingen bibeltekst har «innsatt» handlingene. Tekstene velges fra et utvalg ut fra anledningens karakter.

Det teologiske Menighetsfakultet deler det samme hovedsyn, og vil ikke foreslå obligatoriske tekster her. Det samme gjelder *Oslo bispedømmeråd*,

NLA Høgskolen fremhever at det er et brudd med tradisjonen når en ikke har med bibelord som underbygger liturgien:

Utfordringen med å finne tekster som er brukbare til ny liturgi har tidligere vært påpekt av dem som laget liturgien. Ingen av tekstene i liturgiforslaget har fokus på likekjønnet ekteskap. Liturgiforslaget er slik sett et vesentlig brudd med tidligere liturgitradisjon der liturgien bygger på tekster som sier noe konkret om den handling som skjer, slik som dåpsbefalingen (Matt 28,16-20) og jordpåkastelsesordene (jfr. 1 Mos 3,19). Uten slike tekster som underbygger liturgien, bryter en med tradisjonen med å la bibelordene tale inn i den konkrete situasjonen.

I høringsdokumentet ble det fremhevet at Kirkerådet ønsket noen obligatoriske lesninger for å gi fasthet og et gjenkjennelig preg på vigselsturgien, men at dette *ikke* skulle være å forstå som fundamentalord for ekteskapsinstitusjonen, slik det er i 2003-liturgien. De fleste høringsinstansene slutter seg til forslaget om to obligatoriske lesninger, men gir også andre mulige tekstforslag. Det foreslås derfor å beholde to obligatoriske lesninger, men vurdere andre mulige tekster. Hvilke tekster – belyses i det følgende:

Første obligatoriske skriftlesning

Mange høringsinstanser slutter seg til valget av Salme 36, 6-10 som første obligatoriske lesning, men etterlyser samtidig hvorfor akkurat denne teksten skal leses her. *Det teologiske Menighetsfakultet* og *Nidaros bispedømmeråd* foretrekker at denne lesning (kun med vers 8-10) fortsatt blir et alternativ under punkt 2 i liturgien, som den er i 2003-liturgien, og ikke

flyttes til punkt 4, slik høringsforslaget gjør. Dette synspunkt finner vi også i høringssvaret fra *Nord-Hålogaland bispedømmeråd*.

Sør-Hålogaland biskop og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd* uttaler:

De foreslåtte tekstene fungerer ikke i den liturgiske sammenhengen hvor de er plassert. De kan eventuelt inngå som valgfrie tekster. Salme 36 gir ikke den skapelsesmessige tilknytningen som det kan synes at den er tiltenkt ifølge høringsdokumentet. Her hadde det vært ønskelig med tekster med større relevans til ekteskapsinngåelsen som den aktuelle situasjon.

Nord-Hålogaland bispedømmeråd mener at Salme 36, 6-10 bør bli en del av valgfri tekstlesning, og ikke en obligatorisk tekst på dette stedet.

Det teologiske fakultet foreslår Salme 8, 4-5 som første lesning, da den

uttrykker et skaperperspektiv på mennesket. Teksten legger frem en kort og konsis forståelse av Guds forhold til mennesket i et poetisk og pregnant språk.

Konklusjon: Høringen gir gjennomgående en positiv tilbakemelding på Salme 36 som første lesning. Teksten bør derfor beholdes. Samtidig kan den forkortes, slik den er i 2003-liturgien innledende lovprisningsord, med kun vers 8-10.

Derfor foreslås følgende innledningsord og skriftlesning:

Det står det skrevet i Salmenes bok:

Hvor dyrebar er din kjærlighet, Gud! I skyggen av dine vinger søker menneskebarna ly. De får nyte overfloden i ditt hus, du lar dem drikke av din gledes bekk. For hos deg er livets kilde, i ditt lys ser vi lys.

Andre obligatoriske skriftlesning

Svært mange er kritiske til andre tekstlesning i høringsforslaget: 1 Joh 4, 7-12. De peker på at det er en for lang lesning, og «innholdsmessig langt mer komplisert å oppfatte». *Nidaros biskop* foreslår 1 Kor 13 i stedet

som har en helt spesiell plass som tekst om kjærligheten for svært mange mennesker. Knappt noen tekst om kjærligheten har en lignende plass hos folk flest i vår kirke.

Også *Bjergvin biskop*, *Bjergvin bispedømmeråd* og *Kirkelig Utdanningscenter Nord* foreslår 1 Kor 13. *Møre bispedømmeråd* foreslår at 1 Kor 13,4-13 og 1 Joh 4,7-12 blir de to obligatoriske lesningene.

Tunsberg biskop vil imidlertid ikke tilrå 1 Korinterbrev 13 og grunngir dette slik:

da det primært er en beskrivelse av den ultimate kjærlighet fra Kristus selv. «Å utholde alt og tåle alt» er heller ingen naturlig applikasjon på kjærligheten mellom ektefeller.

Alternativt foreslår *Nidaros biskop* Joh 13.34: «Et nytt bud gir jeg dere; Dere skal elske hverandre. Som jeg har elsket dere, skal dere elske hverandre.» *Hamar biskop* og *Hamar bispedømmeråd* foreslår også dette. *Norsk Kvinnelig teologforening*, *Teologisk Fakultet*, *Sør-Hålogaland biskop* og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd* foreslår å utvide denne lesningen med vers 35: «Ved dette skal alle forstå at dere er mine disipler, at dere har kjærlighet til hverandre.»

Prestene *Silje Sørebo* og *Erling Nydal* gir følgende kommentar til Joh 4,7-12 i denne sammenhengen:

Joh 4,7-12 passer ikkje utan vidare inn i konteksten i ei vigsle. Den handlar om den meir generelle nestekjærleiken. Når han vert teken ut av sin kontekst som kristen nestekjærleik og vert sett inn i ein samlivskontekst, forankrar vi kjærleiken på ein måte som ikkje alle vil kjenna seg att i (kvar den som elsker er fødd av Gud og kjenner Gud) og det kan misforståast slik at dei som ikkje lever saman med nokon, ikkje kjenner Gud. (Den som ikkje elsker, har aldri kjent Gud). Dette er dessutan ein litt for lang tekst til å vere obligatorisk skriftlesing.

Hva slags tekst behøves som andre obligatoriske tekstlesning? Det bør være en tekst som sier noe om «kjærlighet og troskap», et motiv som *Borg biskop* og *Borg bispedømmeråd* knytter til «ekteskapsforståelsen i argumentasjonen til flertallet i Bispemøtets læreuttalelse «Sammen», der nettopp kjærlighet og troskap er bærende momenter.»

Innledningsordet til andre lesning kunne være formuleringen «La oss høre hva Guds ord sier om kjærlighet og troskap», en introduksjon som mange høringsinstanser *ikke* anbefaler som introduksjon til de *valgfrie* lesningene, fordi den snevrer inn temafeltet for disse tekstene. Av denne grunnen gjeninnføres introduksjonen til de valgfrie lesningene fra 2003-liturgien i de nye liturgiene: «La oss videre høre fra Guds ord.» Høringen gir tydelig støtte til dette.

Men formuleringen «La oss høre hva Guds ord sier om kjærlighet og troskap:» kan flyttes fram og dermed definere hva slags kjærlighetsbegrep det handler om på dette sted i en kirkelig vigsle, hvor en i 2003-liturgien på tilsvarende sted leser Matt 19 om ekteskap og skilsmisse.

I den nye danske vigselsliturgien er Kol 3,12b-14 den eneste obligatoriske skriftlesningen. Flere høringsinstanser viser til dette ordet som en mulig andre lesning.

Nord-Hålogaland biskop uttaler:

Denne teksten er generell om fellesskap og nestekjærlighet, men bærer også med seg et personlig preg som samsvarer med ekteskapet mellom to mennesker og dets hellige karakter, som bilde på foreningen av Kristus og kirken. Jeg foreslår at 1 Joh 4,7-12 blir valgfri skriftlesning og Kol 3,12-14 gjøres til obligatorisk skriftlesning under punkt 4.

Tunsberg biskop uttaler at han

blir stående ved teksten i Kolosserbrevet 3,12b-14 som den best egnede tekst ved den obligatoriske lesningen i tillegg til Salme 36. Selv om denne tekst også er rettet mot menighetsmedlemmer (i Kolossæ), - så er det likevel av en helt annen karakter enn ordene om kjærlighet i 1 Joh 4.

Preses foreslår også Kol 3,12b-14 som andre obligatoriske lesetekst. *Harald Kaasa Hammer* (prest) mener at dette ordet fra Kolosserbrevet - eventuelt Fil 4,4-8 - «som obligatorisk lesning kan bety en mer sober bibelbruk» enn høringsforslagets.

Geir Wiknes (prest) foreslår Joh 15, 9 – 12 som den andre obligatoriske leseteksten. Dette er en av de valgfrie lesetekstene (...Bli i min kjærlighet. Hvis dere holder mine bud, blir dere i min kjærlighet..).

Silje Sørebo og *Erling Nydal* (prester) ønsker også å fremheve kjærlighet som troskap, alvor og forpliktelse, men foreslår:

Høgsongen 8, 6-7a, som er ein tekst som tar opp Alvoret og forpliktinga i paktinngåinga («set meg som eit segl på ditt hjarte...»). Etter høgsongen kunne det siste verset i teksten frå Matteus 19 lesast: Vår Herre Jesus Kristus seier: «Det som Gud har bunde saman, det skal ikkje menneske skilja.»

Også *Trefoldighet menighet* (Arendal) foreslår å bytte 1 Joh 4,7-12 med disse versene fra Høysangen.

Teksten fra Høysangen er godt egnet ved vigsel, og finnes blant de alternative lesningene både i 2003-liturgien og i høringsforslaget. Ulempen med denne teksten som andre lesning er at da leses det ingen *nytestamentlig tekst* i de obligatoriske lesningene. *Silje Sørebo* og *Erling Nydal* har imidlertid en løsning på dette ved å legge til Jesu ord i Matt 19: «Det som Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille.» Imidlertid kan dette utsagnet antakelig rammes av samme kritikk som høringsforslagets «stadfester Gud» i innledningen til punkt 4 ovenfor.

Det konkluderes ut fra dette at 1 Joh 4,7-12 erstattes av Kol 3, 12b-14 som andre lesning.

Hele den obligatoriske delen av punkt 4 blir da:

Gud har skapt oss i sitt bilde, til felleskap med seg og med hverandre.

Ekteskapet er Guds gode gave. Å leve sammen som ektefeller er å leve i tillit og kjærlighet, dele gleder og sorger og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Det står skrevet i Salmenes bok:

Hvor dyrebar er din kjærlighet, Gud! I skyggen av dine vinger søker menneskebarna ly. De får nyte overfloden i ditt hus, du lar dem drikke av din gledes bekk. For hos deg er livets kilde, i ditt lys ser vi lys.

La oss høre hva Guds ord sier om kjærlighet og troskap:

Kle dere derfor i inderlig medfølelse og vær gode, milde, ydmyke og tålmodige, så dere bærer over med hverandre og tilgir hverandre hvis den ene har noe å bebreide den andre. Som Herren har tilgitt dere, skal dere tilgi hverandre. Og over alt dette: Kle dere i kjærlighet, som er båndet som binder sammen og gjør fullkommen. *Kol 3,12b-14*

Høringsspørsmål 7: Ekteskapsinngåelse (punkt 7)

Det er ikke mange kommentarer til punkt 7 i høringsforslaget. *Oslo biskop* uttaler at endringene her i forhold til gjeldende vigselforskrift «er nødvendige og uproblematisk for å imøtekomme ønsket om et felles vigselforskrift for likekjønnede og ulikekjønnede.»

Følgende bør likevel nevnes:

Hamar biskop og *Hamar bispedømmeråd* foreslår imidlertid en endring av hvem som skal spørres først av de to som skal vies:

Høringen legger opp til at det skal bli fast hvem i paret som blir spurt først, og at dette skal være den som står til venstre for liturgen. *Hamar biskop/Hamar bispedømmeråd* ønsker her å vise til det borgerlige vigselforskriftet, hvor det står: «*vigselforskriften sier til kvinnen i det heterofile paret/den yngste personen i det homofile eller lesbiske paret.*» Det anbefales å gjøre det på lignende måte i den kirkelige vigselforskrift.

I vår vigselforskrift er det mannen som spørres først, og deretter kvinnen, altså motsatt av praksis ved borgerlig vielse. Av hensyn til samsvar med 2003-liturgien er det derfor kompliserende å følge dette forslaget og skrive dette inn i rubrikken i det nye vigselforskriftet. Samtidig er det ved vigselforskrift av likekjønnede fullt mulig å følge den borgerlige praksis med å spørre den yngste av de to først, og på forhånd avtale at denne personen står til venstre for liturgen.

Spørsmålet om eventuelt å endre praksis fra å spørre mannen i det *heterofile* paret først til å spørre kvinnen først, kan ikke avklares med denne høringen. Men det er fullt mulig å innføre den praksis ved vigselforskrift av likekjønnede, at den yngste spørres først, ettersom vi ikke har tradisjon for likekjønnet vigselforskrift. Dette kan eventuelt avtales på forhånd med det enkelte vigselforskrift, enten det handler om ulikekjønnet eller likekjønnet ekteskap.

Det konkluderes med at rubrikken om først å spørre den som står til venstre for liturgen, beholdes, slik det har vært i liturgisk praksis.

Det teologiske Menighetsfakultet foreslår imidlertid en redaksjonell endring for å unngå den lange parentes i spørsmålet til hver av de to. Forslaget er at en i rubrikken «Paret går fram til alterringen» føyer til: «Presten (liturgen) henvender seg til den som står til venstre først». Om ønskelig kan en på tilsvarende måte sette inn en rubrikk før den til høyre spørres: «Deretter til den som står til høyre».

Det første tas til følge, og det siste er verken nødvendig eller ønskelig, slik *MF* også antyder.

MF foreslår også å ta bort «fyllordet nå» i setningen «Gjenta nå etter meg», et ord som står i 2003-liturgien. Dette tas også til følge, og bør helst også endres i 2003-liturgien.

Høringsspørsmål 8: Punktene 8 – 13 (Overrekkelse av ringer, forbønn, musikk/symbolhandlinger, salme, velsignelse, utgang)

Også her er det få kommentarer.

Hamar biskop og *Hamar bispedømmeråd* viser til bønneformuleringen fra 2003-liturgien som er gjentatt i det nye liturgiforslaget i slutten av forbønnsalternativ I «... gi dem og alle ektefolk å vokse og modnes i kjærlighet» og finner at

det er uheldig at en bønn kun inkluderer ektefolk, da det er mennesker med mange ulike livssituasjoner i kirkerommet under en vielse. Her bør det gjøres en enkel endring, med å endre ordet «ektefolk» til «oss alle». Da blir avslutningen slik: «...dem og oss alle å vokse og modnes i kjærlighet.»

Å endre dette ville innbefatte en endring også av 2003-liturgien. Bønnen kan forsvares ved at selv om ekteskapet som *ordning* er mer vektlagt i 2003-liturgien, så vil mange betone at ekteskapet fortsatt er en viktig felleskaps- og samfunnsordning, og at det også bør komme til uttrykk i den nye liturgien. *Nemnd for gudstjenesteliv* la vekt på dette, og valgte å beholde formuleringen av den grunn. Ved en vigsel er det ikke unaturlig å be spesielt for «alle ektefolk».

Forslaget tas derfor ikke til følge.

Tunsberg biskop uttaler at vers 2 i salme nr 652 «synes svært lite egnet ved vigsel av likekjønnede med sitt fokus mot barna som skal bli født,» og at det i det minste må markeres tydelig med kun vers 1.

Heller ikke dette forslaget tas til følge. Liturgien skal også skal kunne brukes ved vigsel av kvinne og mann.

Til punkt 10 Symbolhandlinger gir *Møre bispedømmeråd* og *Møre biskop* følgende kommentar:

Symbolhandlingane i samband med forbøn erfarast i aukande grad viktige. Ein kan sjå at det utviklar seg skikkar og praksis, initiert av iherdige planleggjarar eller henta frå andre land og kulturar sine tradisjonar, som langt overgår dei handlingar som er skissert i liturgien. Det kan vere klokt å vurdere om ei uttøymande liste av symbolhandlingar kan erstatte dei opne formuleringane som framlegget rår til.

Dette er en svært aktuell og omfattende problemstilling, men en kan ikke se at en slik liste kan integreres i saken nå. Dette må utredes nærmere, eller inngå veiledningsform.

Møre biskop og *Møre bispedømmeråd* peker også på at benevnelsen «Herrens bønn» er brukt i det nye forslaget, til tross for at bønnen ifølge gudstjenesteordningen av 2011 heter «Fadervår», og uttaler:

Det er mogleg å nytte allereie innarbeidde formuleringar frå dei nye gudstenesteordningane. Anten bør det stå «La oss saman be den bøna Jesus lærte oss» eller «La oss be Fadervår».

Denne problemstilling har dukket opp flere ganger i høringen. Flere andre høringsinstanser finner også at det er urimelig å ikke kunne ajourføre vigselsturgien fra 2003 med vedtatte formuleringer i gudstjenesteordningen fra 2011 (bl a *MF*). Det anbefales at en gjør slike endringer både i vigselsturgien fra 2003 og i den nye. Dette vil best sikre likeverdighet mellom de to vigselsturgiene.

Det teologiske Menighetsfakultet peker på at i innledningen til forbønnen gjentas navnene på de to rett etter hverandre på en unødvendig måte:

MF mener at dette ganske enkelt kan endres til at man erstatter parentesene med formuleringen «de to», slik:

L Barmhjertige Gud, vi ber deg for *NN* og *NN* og deres ekteskap: La din velsignelse hvile over de to som her kneler for ditt ansikt.

Dette forslaget tas til følge.

Sør-Hålogaland biskop og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd* mener at «i tillegg til alternativene A og B under punkt 9 Forbønn bør det utarbeides en tredje alternativ bønn. Dette for å kunne omfatte par i ulike livssituasjoner.»

Også *Presteforeningen* ønsker flere alternative forbønner «slik vi vet mange har savnet det siden 2003 og lenge før det»:

Ønsket om alternativer går særlig i to retninger: Enda mer livsnært og konkret språk, og en større bredde i bønneutvalget. Det siste handler om å ta høyde for de mange forskjellige parene og deres konkrete situasjon, men også om behovet for å be for mer enn seg selv ved denne anledningen. En mulighet er å likestille A og B-variantene i pkt I med pkt II, slik at man får tre likestilte valgmuligheter. Man kan også legge inn flere og mer forskjellige alternativer til bønner under pkt I. Vi er imidlertid usikre på om det virkelig er nødvendig med obligatorisk, felles utformet bønnemateriale ved vigsel. Vi tror det beste vil være noen faste varianter man kan velge mellom, likestilt med muligheten til å bruke en fritt og kontekstuell utformet bønn.

Det teologiske fakultet anbefaler at muligheten til en fritt utformet bønn ikke bare kan komme som et tillegg til et av bønnealternativene A og B, men erstatte disse alternativene, og altså benevnes som alternativ C. Dette for at ikke forbønnen skal bli for «ordtung». *TF* ønsker også et kortere forbønnsalternativ.

Å gjøre den frie forbønnen til alternativ C, slik *PF* og *TF* foreslår, vil innebære en ny endring i forhold til 2003-liturgien, og anbefales ikke. Å utforme en ny bønn C, slik *Sør-Hålogaland biskop* og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd* anbefaler, og som også vil imøtekomme noe av anliggendet fra *TF* og *PF*, ville være det mest ønskelige. Her er tidsfaktoren imidlertid en vanskelighet med tanke på å få dette klart til Kirkemøtet 2017.

De er også kommet noen språklige endringsforslag til nynorskversjonen. Det gjelder først og fremst at ordet «ektevigde» ikke er naturlig nynorsk i dag (*Bjørgvin bispedømmeråd* og *Møre bispedømmeråd*). Dette tas til følge.

Hørings spørsmål 9: Det er lagt til 4 nye skriftlesninger som en kan velge å lese. Bør noe tas ut og/eller andre skriftlesninger tas inn?

Til dette spørsmålet er kommentarene mange.

Det er nærmest full enighet om at de to tekstene som er obligatoriske i 2003- liturgien, men ikke er obligatoriske i høringsforslaget, altså *alternativ 3* (Matt 19,4-6) og *alternativ 4* (1 Mos 1,27-28a), bør høre med blant de valgfrie lesningene.

Alternativ 1 (1 Mos 2,18-20) finner flere av de adresserte høringsinstansene problematisk (*MF*, *KUN*, *Agder og Telemark biskop* og *Agder og Telemark bispedømmeråd*, *Møre biskop* og *Møre bispedømmeråd*). Enda flere av de som har deltatt i den åpne høringen, mener at dette blir en for «kreativ avgrensning» av en bibeltekst (Kaasa Hammer). Flere peker på at teksten ender negativt («Men til seg selv fant mennesket ingen hjelper av samme slag»), at teksten inneholder for mye om dyr, at enhver bibelleser vet at svaret er at det blir to kjønn, uten at dette sies før senere i teksten, og at ordene i vers 18 «Jeg vil lage en hjelper av samme slag» i en vigsel for likekjønnede kan «misforstås» og bli *for passende*.

De fleste av dem som ønsker denne teksten med, vil beskjære den til kun vers 18, slik: «Da sa Herren Gud: «Det er ikke godt for mennesket å være alene. Jeg vil lage en hjelper v samme slag» (*Borg biskop* og *Borg bispedømmeråd*, *Hamar biskop* og *Hamar bispedømmeråd*, *Stavanger bispedømmeråd*, *Sør-Hålogaland biskop* og *Sør-Hålogaland bispedømmeråd*).

Ettersom mange ikke kommenterer teksten, til tross for at det er ulike meninger om den, anbefales det under tvil at vers 18 i teksten beholdes.

Alternativ 2, (Ruts bok 1, 16 – 17a eller 17) om Rut og Naomi er ikke mindre omdiskutert. De som ønsker å beholde teksten viser til at teksten har etablert seg som en egnet tekst for kjærlighet mellom to kvinner.

Preses uttaler:

Selv om teksten fra Ruths bok kan forstås som en beskrivelse av helt andre relasjoner enn den som tematiseres i en vigsel, er *preses* kjent med tekstens brukshistorie og

symbolske rolle i en rekke forbønnshandlinger over tid, og ser således at den kan fylle en funksjon som valgfri tekst.

NKTF, ÅK, Oslo bispedømmeråd, Borg biskop og Borg bispedømmeråd, Agder og Telemark bispedømmeråd, Nidaros biskop, Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bispedømmeråd er for å beholde denne teksten, men at den avgrenses fra vers 16b til vers 17a.

MF er skeptisk til teksten og uttaler:

Av de fire foreslåtte skriftlesningene, er *MF* kritisk til både 1 Mos 2 og Rut 1. Den siste teksten uttrykker hengivenheten og båndet mellom svigermor og svigerdatter. Etter vårt syn er dette ikke noen god måte å fremheve kjærligheten og den seksuelle foreningen mellom to av samme kjønn.

Bjergvin biskop og Bjergvin bispedømmeråd uttaler:

Orda i Rut 1,16b-17a er malplassert i ein vigselsturgi og bør tas ut fordi dei er frå svigerdotter til svigermor og handlar om at svigermora alltid skal vera der. Det er ikkje treffande. Når det vidare står at «din Gud er min Gud» kan også dette bli feil for mange par.

Andre som ikke ønsker denne teksten med er *NLA Høgskolen, Oslo biskop, Tunsberg biskop og Tunsberg bispedømmeråd, Agder og Telemark biskop, Stavanger bispedømmeråd, Møre biskop og Møre bispedømmeråd, Nord-Hålogaland biskop og Nord-Hålogaland bispedømmeråd*.

Et flertall ønsker ikke denne teksten med, og den foreslås *ikke* tatt med videre.

I høringen er det også kommet inn flere forslag til andre lesninger. Av disse forslagene er det flere høringsinstanser som foreslår: Gal 3,26-28 eller bare vers 28 (*PTS, NKTF, KUN, Sør-Hålogaland biskop og Sør-Hålogaland bispedømmeråd, Nord-Hålogaland bispedømmeråd*).

Det foreslås å ta inn *Gal 3, 26-28* som valgfri tekst. Dette er en av kjernetekstene i Bibelen om menneskeverd og enheten i Jesus Kristus. Ved å ta med vers 26 og 27 kommer dette tydeligere fram.

Forkynneren 4, 9 – 10a.12 er foreslått av *MF* og *Nidaros biskop*

Det foreslås å ta inn *Fork 4,9-10a.12* som valgfri lesetekst. Denne teksten brukes ikke bare som lesetekst i vigselsturgier, men er også mye brukt som prekentekst ved vigsel.

Mange har presisert at 1 Joh 4,7 – 12 må tas tilbake som valgfri tekst, etter at den ikke lenger er foreslått som obligatorisk tekst. Og Salme 36, 8-10 blir igjen et av tekstalternativene som kan leses under punkt 2, slik som i 2003-liturgien.

Hørings spørsmål 10: Forbønnsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par

Det er ikke kommet inn særlige kommentarer til denne liturgien, utover merknader om at mye av det som endres i vigselsliturgien også vil gjelde for forbønnsliturgien.